

MATYÓ ÖRÖKSÉG

a hímzés, viselet, folklór továbbélése

Jelölést benyújtó:

Matyó Népművészeti Egyesület
3400 Mezőkövesd, Kisjankó Bori u. 5.

Mezőkövesd, 2010. március 2.

FEDŐLAP

A. Az elem neve

Matyó örökség – hímzés, viselet, folklór továbbélése

B. Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) megnevezése (max. 700 karakter)

A *matyóság* a 18–19. században megformálódott néprajzi csoport, elsősorban az Alföld és a hegyvidék találkozásánál fekvő karakteres mezőváros, *Mezőkövesd* népességét foglalja magába. A helyi hagyomány matyónak tartja a két szomszédos falu, *Tard* és *Szentistván* népét is. De a három közösség kulturális arculatában jelentős különbségek is mutatkoznak, miközben hasonló vonások ismerhetők fel a Bükkalja falvainak örökségével is. A matyóság kulturális önazonosságát elsősorban mindig Mezőkövesd hordozta. Napjaink civil társadalmának közösségei mindhárom településen saját kulturális örökségüknek tekintik a matyó tradíciót és sokféle formában építik azt be hétköznapijaik és ünnepeik világába.

C. A jelölt elem rövid szöveges leírása (1000 karakter)

A matyóság sajátos népművészete a néprajzi csoport hagyományos népi kultúrájának, társadalmának, a település szerkezetében is megnyilvánuló életformájának, mélységes római katolikus vallásosságából fakadó szellemi műveltségének, vagyis több évszázados gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésének köszönhető kialakulását. A magyar nemzeti kultúra megformálódásának időszakában (19–20. század fordulója) a matyó népművészet a reprezentatív magyarságkép egyik megjelenítőjeként vált közzismertté.

A matyó népi műveltség összetevői – népművészet, vallási hagyomány, a jeles napok és a rítusok világa, hagyományos kézműves tevékenységek, tánc-, népdal-, népzenei- és szövegfolklór, népnyelv – ma is élő elemei a közösség kultúrájának. A matyó hagyomány nem változatlan örökség, annak tartalmát az itt élők mindig újra fogalmazzák, s az egymást váltó generációk ebből merítenek önazonosságuk megerősítéséhez.

D. A jelölést beküldő neve

Matyó Népművészeti Egyesület

E. A jelölés dátuma

2010

JELÖLÉS

1. Az elem azonosítása

1.a. Az elem neve

Matyó örökség – hímzés, viselet folklór továbbélése

1.b. Az elem egyéb elnevezése(i) Nincs egyéb elnevezés

1.c. Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) azonosítása

A matyó néprajzi csoport

A *matyóság* a későn, a 18–19. században megformálódott magyar néprajzi csoportok közé tartozik. Elsősorban a jelentős mezőváros, *Mezőkövesd* népességét foglalja magába, bár a helyi hagyomány matyónak tartja a két szomszédos falu, *Tard* és *Szentistván* népét is. Maga a „matyó” elnevezés eredete kérdéses: vélhetően a református tömbbe ékelődött, az ellenreformáció hatására katolikussá lett csoport megjelölésére szolgált már a 19. század elejének nyelvhasználatában is. Nem bizonyítható a helyi néphagyományban élénken élő vélekedés, mely a Mátyás királytól kapott mezővárosi kiváltságok okán, a Mátyás személynév becéző formájából származtatja a matyók elnevezését.

Az egyéni arculatú néprajzi csoport kialakulásában a török kiűzését követő, 18. századi gazdasági reorganizáció, az erőteljes demográfiai növekedés valamint a 19. század elejétől érvényesülő mezőgazdasági konjunktúra játszott alapvető szerepet. Erősítette mindezt Mezőkövesd mezővárosi jogállása is. A *matyóság* 18–19. században lezajló kulturális különválásához hozzájárult még, hogy a népesség lényegében egységesen római katolikus volt. A sajátos, zárt mezővárosi társadalom megerősödése azonban a Dél-Borsodi Mezőség és a Bükkalja településeivel szoros gazdasági kapcsolatrendszerben zajlott.

Magyarországon a 19. század legvégén, a 19–20. század fordulóján – hasonlóan, mint ugyanekkor Angliában vagy Skandináviában – zajlott a nemzeti kultúra konstruálása, megszerkesztése. A nemesség és a történelmi középosztály ebben elsősorban a paraszti hagyományhoz nyúlt vissza, azt gondolván, hogy a paraszti kultúra még élő, reprezentatív formái régiek, ő siek, egy közös nemzeti hagyomány emlékei. Ebből emelnek tehát általuk kiválasztott elemeket a megformálódó nemzeti kultúrába: ezt a – ma már jól tudjuk – zömmel 19. századi, a népművészet új stíluskorszakába tartozó paraszti műveltséget gondolták vállalható, közös nemzeti örökségnek. Ebben az időszakban, az 1800-as évek végétől a *matyóság* vált a tradicionális magyar népi műveltség egyik reprezentáns csoportjává, s a matyó népművészet lett a magyarsággép egyik megjelenítője a korszak romantikus nemzeti önképének megrajzolásában – főleg a színpompás hímzés és az annak felhasználásával megformálódott népviselet –, s országszerte és határainkon túl is ismertté vált.

A matyóság kulturális örökségének letéteményesei

Az eredetileg textileken alkalmazott matyó minták a 19–20. század fordulóján már nem csupán a népcsoport jellemzőjeként voltak ismertek. A magyar nemzeti kultúra megjelenítőjeként az idegenforgalom a világ különböző tájaira juttatta el a matyó népművészet alkotásait a már 20. század első felétől. A mezőkövesdi matyó hímzés vizsgálatának eredményeiről kiváló néprajzkutatók munkái szólnak (Fél Edit, Varga Marianna, Fügedi Márta). Az 1960-as évektől Dajaszászné Dietz Vilma vezetésével a Matyó Népművészeti és Házipari Szövetkezetenél létrehozta egy egyedülálló dokumentációt, mely a múzeumokban őrzött textilek alapján összegezte a matyó hímzés történeti fejlődését és motívumkincsét. Ez a szakmai anyag képezte a szövetkezet tervezőinek adatbázisát, mely alapján a piacra készülő termékek készültek. A szövetkezet megszűnésével a „Matyó Népművészeti Dokumentáció” anyagát Mezőkövesd Város Önkormányzata vásárolta meg, az

archív anyagot feldolgozásra és közzétételre 2009-ben a Matyó Népművészeti Egyesületnek adta át.

Mezőkövesden a legelső „íróasszonyok” azaz a hímzéseket előrajzolók működését az 1880-as 1890-es évekre tehetjük, ekkor kezdett kialakulni az egyes rajzolók sajátos egyéni stílusa. Ezek az íróasszonyok egy része szücs családból származott, s a korábbi régies mintakincs elhagyásával elsősorban az újabb térkitöltő szabadrajzú mintákat kezdték alkalmazni, közöttük a szücs-hímzés elemeit is hasznosítva (pl. Öreg Kis Jankó Bori, Rakamazi Erzs, Öreg Pék Panni).

Mezőkövesd népművészeti hagyományának egyik legismertebb személyisége volt Kis Jankó Bori (Gáspár Mártonné Molnár Borbála 1876–1954), aki az előrajzolás és a hímzés tudását családi hagyományként tanulta, hasonlóan a korábban említett jeles íróasszonyok legtöbbjéhez. 1953-ban az elsők között kapta meg a Népművészet Mestere kitüntetését. Jelentősége abban ragadható meg, hogy a matyó hímzésekincset megújította, s neve vált a legismertebbé, bár mellette számos hasonló tehetségű alkotó is tevékenykedett. A II. világháborút követően az 1950-es évektől a háziipari szövetkezet munkatársaként dolgoztak a legtehetségesebb rajzolók és hímzők. Rövid felsorolással említjük azokat az alkotókat, akik különböző területek eredményes művelésével kapták meg a Népművészet Mestere címet: 1956. Lévai Józsefné Pelyhe Julianna hímző Tard, 1983. Gaál Kálmánné Molnár Erzsébet hímző Tard, 1962. Nagy István szücsmester, 1971. Kovács Józsefné Jacsó Borbála népviseleti babakészítő. A legtöbben a hímzők közül Mezőkövesdről kapták meg ezt a kitüntető címet: 1959. Kaló Istvánné Kispál Mária, 1961. Csuha Józsefné Pólik Erzsébet, 1964. Jacsó Istvánné Gáspár Borbála, 1968. Kada Istvánné Beller Erzsébet, 1973. Bóta Józsefné Csuha Borbála, 1973. Bán Józsefné Jancsó Borbála.

A város idegenforgalma, a helyi népművészet iránti érdeklődés különféle kézműves ágak (bútorfestő, fazekas, mézeskalácsos, babakészítő) felújításához, illetve meghonosodásához vezetett. Ezek formavilága és díszítményei az alkotók azon szándékát tükrözik, hogy tárgyalkotó tevékenységük szervesen illeszkedjen a helyi kulturális örökségbe. Különleges tehetségű alkotó volt, s a Népművészet Mestere Kispál Jánosné Tóth Anna (1923–2006), Kertész Istvánné Tóth Erzsébet író, tervező (1943–2007) és Kovács András bútorfestő (1914–2007), akiket a közelmúltban veszítettünk el.

Szabó Józsefné Farkas Mária a Népművészet Mestere, aki jelenleg is alkotó hímző és tervező továbbra is rendszeresen részt vesz a hímzőpályázatokon is, azonban Simon Istvánné Pozsa Magdolna szentistváni hímző, sajnos betegsége miatt már hosszabb ideje nem dolgozik. A mezőkövesdi alkotók népi iparművészek közül még fontos megemlíteni Sugárné Mezei Mária hímzőt valamint Bán Lászlóné és Hajdú Tiborné babakészítőket. A fiatalabb generáció képviselői közül népi iparművész hímzőként alkot nagyon színvonalasan Vámos Margit, a Népművészet Ifjú Mestere, és Zeleiné Pap Bernadett népi iparművész, a helyi hímzőcsoport vezetője. Más szakágakban is alkotnak kiváló mesterek, népi iparművészek Mezőkövesden, így Kovács Szabolcs bútorfestő, aki a Népművészet Ifjú Mestere is, valamint Fehér Tibor fazekas és Kiss Mátyás faműves.

A mezőkövesdi népművészek alkotó tevékenységének ösztönzője és támogatója a Matyó Népművészeti Egyesület, mely 1991-ben elsőként alakult meg Mezőkövesden a kulturális tevékenységet végző civil szervezetek közül. Programjaink helyszíne elsősorban a népi építészeti sajátosságokkal rendelkező védett településrész, a „Hadas” városrész – melyhez az alkotóházak is kapcsolódnak – illetve a Kis Jankó Bori emlékházzal szemben 1998-ban épült Táncpajta valamint az egyesület által működtetett Népi Művészetek Háza. Több mint 100 fős taglétszámmal működnek. A Matyó Néptáncgyűttes és a városban működő többi hagyományőrző amatőr csoport fenntartását, működtetését végzik, ezzel jelentősen hozzájárulnak a néptánc hagyomány megőrzéséhez, az utánpótlás neveléshez. A helyi alkotó népi iparművészek és kézműves mesterek tevékenységének bemutatására közös hazai és nemzetközi kiállításokat, mesterség-bemutatókat valósítanak meg, népi iparművészeti pályázatokon rendszeresen együttesen szerepelnek, ezzel is erősítve a matyó örökség és

kézműves hagyomány továbbélésének fontosságát. Az egyesületen belül működik a 2002-ben alakult Borsóka Hímzőkör is, mely egyedüli alkotó közösségként vállalta fel Mezőkövesden a matyó hímzés gazdag hagyományainak ápolását napjainkban. A saját örökség értő alkalmazása mellett szívesen ismerkednek meg más tájegységek textil kultúrájával is. A változatos öltéstechnikák elsajátítása mellett a modern kor igényeinek megfelelő alkalmazás, tervezés elsajátítására is nagy hangsúlyt fektetnek ezzel is törekedve az évszázados tradíciók hitelesen folytatására. A tagok munkáikkal rendszeres szereplői a hímzéspályázatoknak. A Matyó Népművészeti Egyesület számos kulturális, ezen belül elsősorban népművészeti témájú rendezvény előkészítésén és visszatérő rendszeres megvalósításán dolgoznak: fesztiválok, néptáncbemutatók, táncházak, népzenei koncertek, kamara kiállítások, játszóházak, kézműves táborok fémjelzik az egyesületben folyó munkát. Az egyesület hagyományos rendezvényei pl.: a Matyó lakodalmas és a Matyófüldi Folklórfesztivál, a mezőkövesdi népi iparművészek rendszeres tárlatai. Rangos országos esemény a Hagyományok Házával közösen 2002-től elindított, s háromévente megrendezésre kerülő „Százrzsás” Hímzéspályázat, melynek zsűrizett anyagát a Matyó Múzeum kiállításán mutatják be.

Fontos kötődést jelent Mezőkövesdhez és a matyó hagyományokhoz az egykori gimnáziumi diákok köre, s szervezetük az iskolában létrejött Öregdiákok Baráti Köre. Hasonló jellegű szerveződést jelent a Budapesti székhellyel megalakult Mezőkövesdről Elszármazottak Baráti Köre, akik alkalmanként megrendezett programok révén tartják a kapcsolatot szülővárosukkal illetve annak matyó hagyományait is maguknak érzik. Tagjaik rendszeresen hazalátogatnak és részt vesznek a helyi jelentősebb rendezvényeken is.

A matyó hagyomány letéteményesei azok az idősebb generációhoz tartozó nyugdíjas mezőkövesdiek is, akik a Matyó Pávakör tagjaiként igyekeznek a matyó folklórhagyományok színpadi bemutatásával, sajátos produkcióik révén megőrizni a matyó hagyományt. A csoport egyes tagjai még maguk is matyó viseletben nőttek fel, kisgyermekként illetve fiatalon az 1950-es években megindult kivetkezés időszakáig öltözködtek a hagyományos matyó ruházatba.

A mezőkövesdi közélet szereplői között számos egyéb egyesületet is megemlíthetünk, melyek elkötelezettek a közös matyó örökség megőrzésében: Matyófüldi Alkotók és Művészetpártoló Egyesülete, Mezőkövesdi Városszépítő és Városvédő Egyesület, Takács István Kulturális Alapítvány, Nagycsaládosok Országos Egyesületének Mezőkövesdi csoportja, Karitás, Mezőkövesd, és Környéke Kultúrájáért Egyesület, Holocén Természetvédelmi Egyesület, Matyó Nagymama Klub Egyesület, Mezőkövesdi Színészeti Egyesület, Mezőgazdasági Gépmúzeumért Közhasznú Alapítvány, Matyófüldi Idegenforgalmi Egyesület, „Jézus Szíve” Kegyetemplom Alapítvány, Szt. László Alapítvány, Dél-Borsodi Protestáns Ifjúságért Alapítvány, Szent László Ifjúsági Kórus, Mezőkövesdi Civil Szövetség Egyesület.

Végezetül szólnunk kell még a Mezőkövesdről elszármazottokról, hiszen a 19. század végétől jelentős kivándorlás volt jellemző a mezővárosban a megélhetés nehézségei miatt. Egyrészt nagyon sokan az amerikai kivándorlás lehetőségét ragadták meg, s közülük csak részben települtek haza a munkavállaló férfiak, többen a családot is kiutaztatták, s idegenben kezdtek új életet. Másrészt a summás munkavállalás során vagy egyéb lehetőséget megragadva települtek ki a Monarchia területén illetve Magyarország területén belül olykor egy-egy új települést is létrehozva (pl. Dólya az 1910-es években a Partiumban jött létre kitelepült matyó családok révén vagy Fejér megyében 1940 körül jött létre új település Apátszállás néven). Ezekből az elszármazott matyó családokból nagyon sokan tértek vissza Mezőkövesdre látogatóba – olykor már 2. vagy 3. generációs elszármazottként –, s többségük a matyó identitástudatot is megőrizte, a régi gyökerekhez való ragaszkodással. Ennek egyik különleges példája a Kanadában létrehozott Kossuth táncsoport, melynek vezetője matyó elszármazott, s a csoport repertoárjában is őrzi a matyó táncgyományokat, színvonalas műsort alakított ki az együttessel.

A hagyományörzés helyi színterei az oktatási, nevelési intézményekben

A matyóság organikus kultúrájának egyes elemeivel, a jeles napi szokásokhoz kapcsolható daramatikus hagyományokkal, a gyermekjátékokkal már a Városi Óvoda csoportjaiban kezdenek megismerkedni a gyerekek.

Az általános iskolai oktatáshoz kapcsolódóan szintén törekednek arra a pedagógusok, hogy a helyismereti anyagot is beépítsék az egyes szaktárgyak oktatásába. Alkalmanként csoportos múzeumlátogatáson és kapcsolódóan kézműves foglalkozásokon, múzeumi órán vesznek részt. (Mezőkövesdi Általános Alapfokú Művészeti Iskola, Zeneiskola és Művészeti Iskola, Százrozsás Alapfokú Művészeti Iskola.)

A középiskolások számára is igyekszünk a múzeumban és a népművészeti egyesületnél korosztályuknak megfelelő múzeumi órát felkínálni, már kisebb érdeklődés mellett (Szent László Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola, Széchenyi István Szakképző Iskola). Körükben azonban már jellemző az egyéni részvétel közösségi eseményeken, városi rendezvényeken, amatőr művészeti csoportokban s a matyó örökség tudatos felvállalása.

1.d. Az elem földrajzi elhelyezkedése és elterjedtsége

A matyó néprajzi csoport a Dél-Borsodi Mezőség és a Bükkalja határolta területen élő magyar népesség, az egykori nagyhatárú mezőváros, Mezőkövesd és a szomszédos két település, Tard és Szentistván lakosságát tekintjük idetartozónak. A matyóság 18–19. században lezajló kulturális különválásának egyik alapvető oka az volt, hogy a népesség lényegében egységesen római katolikus vallású. Mezőkövesd sajátos, zárt mezővárosi társadalmának és parasztos kultúrájának megerősödéséhez hozzájárult azonban a Dél-Borsodi Mezőség és a Bükkalja településeivel fenntartott szoros gazdasági kapcsolatrendszer is.

Mezőkövesd hagyományos paraszti gazdálkodásában – hasonlóan az Alföld más tájaihoz – a 19. század derekáig a külterjes állattartás játszott domináns szerepet, amihez jobbra önellátó gabonatermelés társult. A Tisza jobb partján beláthatatlan ártéri legelők és rétek húzódtak a Sajó folyó vonalától a Jászságig, a Tiszáig nyúló külső legelőkön tartott állatállomány a matyók vagyonának legfőbb letéteményese volt. A háromnyomásos, vetéskényszeren alapuló földművelés jelentősége a vízrendezés és a Tisza szabályozása után nőtt meg, a 19. századi agrárkonjunktúra hatására. A nagyhatárú, alföldi jellegű gazdálkodást folytató mezőváros tradicionális jellegét a 19. század második felének változásai minden vonatkozásban átfomálták. Ahogyan az egész országban súlyos társadalmi konfliktust jelentett a nincstelen falusi-mezővárosi rétegek megélhetésének elnehezülése, ez hasonlóan Mezőkövesden a vidéki átlagnál gyorsabban növekvő népessége miatt is a helyi társadalom erős differenciálódásához, nagy csoportok elszegényedéséhez vezetett. Bár 1883-ban feltörték és kifarcellázták a dél-borsodi legelők egy részét, a családok jelentős része nem jutott életképes földterülethez. Az 1880-as évek második felétől jellemzővé vált a más tájakon vállalt mezőgazdasági idénymunka. A 20. század elejére Mezőkövesd agrárnépességének több mint fele nincstelen, mezőgazdasági cseléd lett, és többnyire a summás munka biztosította megélhetését. A summáság, a mezőgazdaság vándor idénymunkásainak sajátos formája a 19. század második felében alakult ki. Mezőkövesd és vidéke a több tízezres summáság legnagyobb kibocsátói közé tartozott: a vidéki Magyarország nincstelenjei elsősorban a nagybirtokokon művelt kapáskultúrák (kukorica, cukorrépa, burgonya) gondozására szegődtek el távolabbi vidékekre, de másfajta, vegyes mezőgazdasági munkát is végeztek. Általában több hónapra, gyakran félévre alkalmazták őket, havi bérük mellett, terményért és élelemért végezték munkájukat. A közös feladatokon osztozó *summásbandák* általában a munka felvállalása előtt, helyben, Mezőkövesden szerveződtek meg. Tagjaik között idősebb férfiak, nők, sőt serdülő gyermekek is voltak, akik általában a férfiak bérének feléért dolgoztak (félrészesek). A 20. század első

felében az időszakos mezőgazdasági vándormunka a matyó társadalom zömének létformája volt. A summásvándorlások a kultúra közvetítésének is jelentős csatornái voltak. Összességében elmondhatjuk, hogy Mezőkövesd gazdálkodásának jellege, annak eszközei és munkatechnikái egészen a 20. század közepéig, a közös gazdálkodás bevezetéséig számos archaikus elemét megőrizték az alföldi parasztek hagyományos mezőgazdálkodásának.

A matyók hagyományos kultúrája nem volt zárt, településtörténeti tényezők és más tájakkal való gazdasági kapcsolatok formálták. Mezőkövesd földrajzi helye és helyzete éppen úgy erősítette ezeket a kapcsolatokat, mint társadalmának szerkezete. A síkvidék felé éppen úgy nyitott volt a Matyóföld, mint a hegyvidék, a Bükkalja és a Palócföld irányába. Bár a mezőváros kézművesei a mezőgazdálkodás eszközigényét jórészt kiszolgálták, s jelentős hagyományai voltak a feldolgozó kézműiparnak is, a matyók tárgyi emlékéiben jól felismerhetők távolabbi tájak kézműveseinek készítményei. A Bükkalja, különösen Cserépfalu mívés faragói munkaeszközöket készítettek a parasztgazdaság és a háztartás számára. A mezőcsáti és tiszafüredi fazekasok edényei általánosan elterjedtek voltak Mezőkövesden és a környező falvakban. A rimaszombati és miskolci festő asztalosok hatása a kövesdi festőasztalosok készítményeiben éppen úgy felismerhető, mint a bükkalji falvak hímző kultúrájának kapcsolata a matyó hímzés régebbi rétegeivel. A sokféle materiális kapcsolat csatornáin természetesen a szellemi javak is áramlottak, az árucseréi alkalmi a rendszeres vásárok, piacok a folklórelemek átadásának/átvételének is helyszínei voltak. A kulturális elemek közvetítésében fontos szerep jutott a summásoknak is: éppen úgy közvetítették a matyó hagyományt – például népművészetet – más tájak népe felé, mint azok tudását itthonra. Mindezek együttesen járultak hozzá ahhoz, hogy az átvett javak organikus módon illeszkedtek a matyóság tradíciójába.

1.e. Az elem a szellemi kulturális örökség mely területeit képviseli (lásd az egyezmény 2. cikk 2. pontját). Kérjük jelöljön meg itt fel nem sorolt egyéb kategóriákat.

a) szóbeli hagyományok és kifejezési formák, beleértve a nyelvet is mint a szellemi kulturális örökség hordozóját,

b) előadóművészetek (hagyományos zene, tánc, dráma).

c) társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események,

d) hagyományos tudás, a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és eljárások,
Nem

e) hagyományos kézművességhez tartozó tudás és gyakorlat.

2. Az elem leírása (lásd N.1-es kritérium)

A matyóság kultúrája népművészetében nyilvánul meg legszembetűnőbben. Az alkotó szellem oly módon teremti meg funkció és díszítmény harmóniáját, hogy nemcsak a múltban, hanem a ma embere számára is biztosítja a környezetünk szépítésére, egyedibbé és élhetőbbé tételére való törekvés megoldását.

Hímzés és viselet

A matyó hímzés történetén át végigkövethetjük a magyar népművészet stíluskorszakait. A visszafogott vagdalásos lepedőktől kezdődően, a tüzes színekben pompázó kötényeken keresztül az egyedülálló lobogós ujjú férfi ingekig egy igen változatos, markáns és kiforrott helyi stílus alakul itt ki. A vászonhímzés jellemzően a nők elfoglaltsága, a hagyományos nagycsaládokban a háztartási munka részeként tanulják meg egymástól a generációk, ki-ki hozzátéve tehetsége legjavát, de csak olyan mértékben amely nem jelent alapvető változtatást. A matyó településeken ma is megszokott dolog, hogy a nők hímeznek szabadidejükben, nemigen van olyan lakás ahol ne lenne hímzett textil, akár régi, akár mai darab. Azt is hozzátehetjük, hogy nemcsak a múltban, hanem ma is a magyar kultúrát képviseli ez a hímzés, városias környezetben vagy akár külföldön is sokan szívesen használják nap mint nap, magyarság tudatuk kifejezésére. Mezőkövesden már a 20. század elején megalakul a háziipari szövetkezet, ahol nemcsak termelés folyt, hanem gondot fordítottak a minőség megőrzésre és oktatásra is. 1951-ben a Matyó Népművészeti Háziipari Szövetkezet megalakulásával újraindult ez a tevékenység. Kiváló mesterek (köztük a leghíresebb Kisjankó Bori) gyűjtötték, rajzolták, fogalmazták újra a mintákat, az elkészült darabok pedig méltó módon képviselték az egész magyar népművészetet. Az ember kreativitása kiváló párosítást alkot a közös gondolkodással, ennek eredményeként a Borsóka Hímzőkörben tevékenykedők rendszeresen és nagy sikerrel képviselik szűkebb hazájukat a különböző országos pályázatokon és kiállításokon. A matyó hímzés nemcsak az itt élők számára kedvelt, hiszen a Mezőkövesden megrendezésre kerülő Országos Kisjankó Bori Hímzőpályázaton és a Százrózsás Hímzőpályázaton más vidéken élők keze alól is kikerülnek szebbnél-szebb matyó textilek.

A szabadrajzú hímzés felhasználásával kiszínesedő matyó ünnepi ruházat a magyar viseleti kultúra egyik leglátványosabb részét képezi, kialakulása, történeti fejlődése párhuzamos volt a magyar népművészet stíluskorszakainak változásával. A 19. század végére formálódott meg a női öltözet jellegzetes karaktere is: a hosszú, harang alakú, apró ráncokba szedett szoknya, a felsőtestet hangsúlyozó blúzfélek, a szó szerint egyenes tartást kívánó változatos fejdíszek, mely erőteljesen eltért az egykorú rövid, sokszoknyás, ingvállas népviseletektől. Ugyanekkor alakul ki a jellegzetes férfi viselet is, mely mondhatni országosan egyedülálló formája és színpompája miatt.

Az 1950-es évekig természetesen életvitel szerűen hordott a viselet, leghamarább a városban dolgozó fiatalok, legkésőbb az idős asszonyok hagyják el. Sok család azonban ma is féltve őrzi a nagymama ünneplőjét, sőt egyre több emberben merül fel a saját népviseleti ruha készítésének-készíttetésének gondolata. Ennek természetesen nincs is akadálya, hiszen jó néhányan ismerik még az elkészítés módját, a Matyó Népművészeti Egyesület pedig gondosan ügyel rá, hogy minél több fiatal jusson e tudás birtokába. Aki még nem tud ilyen ruhát varratni (ez nem kis anyagi áldozatot jelent) annak számára nyitott a lehetőség, hogy kölcsönzéssel jusson hozzá. Óvodai vagy iskolai farsang, középiskolai szalagavató, egyházi vagy városi ünnepség, esküvő vagy csak egy emlékfotó készítése – megannyi alkalom, melyek során nem is mint színpadi jelmezt, hanem mint ünneplő ruhát ölti magára az ember, ezzel is hozzájárulva a nap különlegességéhez.

Tánc, népzene, népnyelv és vallásosság

A matyóságnál a hagyományos népdal, népzene és néptánc kultúra szervesen illeszkedik az érintkező tájak tradíciójához. A dél-borsodi és a bükkalji térség folklór hagyományának gyűjtése évszázados múltra tekint vissza (Vikár Béla, Lajos Árpád, Barsi Ernő, Lukács Gáspár, Kiss József). A népdal és néptánc hagyomány feltárásában és bemutatásában kölcsönösen inspirálták egymást a már említett kutatók és az öntevékeny művészeti mozgalmak csoportjai (Gyöngyösbokréta-mozgalom, majd a későbbiekben a Pávakörök működése). Elsősorban a néptánc az, amelyik a színpompás viselettel együtt színpadi megjelenésben is különösen vonzó látványosság, és amelyikben legtöbb lehetőség kínálkozik

a különböző generációk közötti átörökítésre. Az 1947-ben megalakult Matyó Néptáncgyűttes ma is leismertebb képviselője a matyó folklórnak. Küldetésük nemcsak a tánc- zene- viselet- szokások hagyományainak ápolásában, bemutatásában merül ki. Az eltelt évtizedek alatt több ezer tagja volt e közösségnek, akik együttes tagságuk során kerültek még közelebb saját kultúrájukhoz. Az egyes szokások továbbéléséhez és napjainkig való fennmaradásához hozzájárult az a turisztikai érdeklődés is, mely már a 20. század elejétől megnyilvánult a matyóság iránt. A hagyományos paraszti élet kiemelkedő családi eseménye volt a fiatal pár esküvője és a lakodalmi vendéglátás. A Matyó Lakodalmas színpadra állítása vendégcsalogató látványosságként kerül megrendezésre Mezőkövesden, Tardon és Szentistvánon napjainkban is. A matyók sajátos nyelvjárása, tájnyelvi kifejezései a mai közösség tagjainak nyelvhasználatában részben tovább élnek, de jobbára már csak az idősebb generációk beszélnek a matyó tájnyelvet.

A matyóság identitástudata ma is erős, annak ellenére, hogy az azt kialakító parasztpolgári társadalom már a múlté. Ennek a matyó önazonosságnak az életben tartásához a különböző szinten szervezett csoportok járulnak hozzá. A közösség minden generációja rendelkezett és rendelkezik szerencsére ma is olyan kiemelkedő személyiségekkel, akik a kulturális önkép markáns kifejezői, egyszersmind a csoporton kívüliek számára a matyó hagyomány letéteményesei.

A matyók hagyományos kultúrájának meghatározója volt a római katolikus vallás. Az emberi élet nagy fordulót csakúgy, mint a naptári ünnepeket a katolicizmus egyéni és közösségi hitgyakorlásának formái fogták egységbe. Vallásosságuk azonban nem csak hétköznapiakat és ünnepeiket hatotta át, de szervező erőt jelentett a matyó társadalomban is. A két katolikus templom és egyházközség, a közoktatás hozzájuk kapcsolódó intézményrendszere, a különböző generációkat megszervező vallásos társulatok (KALOT, Rózsafüzér Társulat, Szervita Harmadrend) mind a közösség összetartói voltak, s alapvetően befolyásolták az erkölcsi értékrendet. A Mária-kultusz ápolására szerveződött Mária Kongregáció tagjai voltak a Mária-lányok, akik az egyházi ünnepeken sajátos öltözetükkel ma is központi szereplők. Az egyházi ünnepek körmenetes felvonulásai (húsvéti körmenet és ételszentelés, Jézus Szíve búcsú, Szent László búcsú, úrnapi körmenet,) – a helyi közösségi eseményen túl – a matyó népviselet bemutatását is jelentik az idegenek számára az 1910-es évektől napjainkig. Ma is élő hagyomány a karácsony előtti Szent Család-járás, mely a bibliai történetet mintegy az átlagos matyó család környezetébe helyezi át.

3. A szellemi kulturális örökség jelentőségének társadalmi tudatosítása és közkinccsé válása, valamint a társadalmi párbeszéd ösztönzése (lásd N.2-es kritérium)

(max. 700 karakter)

A matyóság a kulturális sokszínűségére méltán büszke magyar nemzet egyik legjellegzetesebb és legismertebb néprajzi csoportja. A matyó kultúra elemei nemzedékről-nemzedékre öröklődve több mint 100 éve reprezentálják a magyar népi műveltséget.

A szellemi és tárgyi örökség sokak szerepvállalása és tudatos tevékenysége eredményeként lehet ma is élő tudás, ezáltal példát szolgáltat, nemcsak az országnak, hanem az egész világnak az értékmegőrzés mikéntjére.

A jegyzékbe való felvétel elődeink és a ma élők különleges kultúrájának magas szintű elismerését jelenti. Megerősíti a közösség tagjainak identitás tudatát, még több ember számára nyújtva az öntudat és az összetartozás biztonságának érzését. A közös eredmény további közös célok elérésére sarkall, növeli az elkötelezettséget a minőség megtartása tekintetében.

4. Megőrzéssel kapcsolatos intézkedések (lásd N.3-as kritérium)

4.a. Jelenlegi és korábbi erőfeszítések az elem megőrzésére

(max. 3500 karakter)

Régmúlt:

- Ragyogó égetés az egyház kezdeményezésére (1925) a viselet túldíszítettségének megakadályozása érdekében
- Csatlakozás a „Gyöngyösbokréta” mozgalomhoz, a Mezőkövesdi, Szentistváni, Tardi Bokréta csoport létrehozása, működése (1933–1945)
- Megalakul a Matyó Néptáncgyűttes (1947)
- Viselet, hímzés és egyéb tárgyi emlékek gyűjtése, kiállítása: Szent László Gimnázium első emeletén, Korona Szálló emeletén (1952), Matyó Múzeum átköltöztetése a Községi Ház földszinti épületszárnyába (1964)
- Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet megalapítása (1951) Kisugárzó tevékenysége több mint 5 évtizeden keresztül érvényesül. Fennállásának 30. évfordulóján felbecsülhetetlen értékű népi iparművészeti hímzésanyagot ajándékoz a városnak. A szövetkezetben 17 fő a Népművészet Mestere cím birtokosa.
- Hímzés dokumentáció elkészítése (1954–1965)

Közelmúlt és jelen:

- Városi beruházként létrejön a rendezvényeket befogadó Táncpajta (1989), civil kezdeményezésre az önkormányzat az élő népművészet színtereként működő Hadas városrészt helyi védelem alá helyezi (2001), a Matyó Népművészeti Egyesület megépíti a Népi Művészetek Házát (2002)
- A Mezőkövesdi Önkormányzat megvásárolja a háziipari szövetkezet épületét (2004) új, korszerű múzeum kialakítására. Támogatja az állandó kiállítás megvalósítását, folyamatosan fizeti az épület rezszi költségeit
- Mezőkövesd Város Közművelődési Konceptiójában egyik központi szerep folyamatosan a hagyományápolásé
- Dél-Borsodi Kistérség Fejlesztési Konceptiója a helyi kézművességet és helyi termékelőállítását jelöli meg a környező 22 település egyik lehetséges fejlődési irányaként
- Kisjankó Bori Országos Hímzőpályázat és Kiállítás a magyar népi hímzés hagyományainak felhasználásával korszerű textilek készítését ösztönzi (1962 óta 3 évenként)
- Szászrósás Hímzőpályázat és Kiállítás a három matyó település hímzéseinek újjáalkotását és bemutatását célozza (2002 óta 3 évenként)
- A Borsóka Hímzőkör tagjainak alkotásai a megalakulás (2002) óta rendszeresen és nagy sikerrel képviselik a lokális hímzőhagyományokat országos pályázatok alkalmával
- Matyóföldet reprezentáló, kereskedelmi célra, helyben készült népművészeti termékek zsúrizése, nívós értékesítési hely működtetése a múzeum bejáratánál (2006-tól)
- Intézmények működtetése, melyek alapító okiratában hangsúlyos szerep jut a hagyományörzésnek: Matyó Múzeum, Mezőgazdasági Gépmúzeum, Kisjankó Bori Emlékház, Táncpajta, Népi Művészetek Háza, Városi Galéria, Községi Ház, Szentistváni Kulturális és Információs Központ, Tardi Faluház, Tájházak mindhárom településen, alapfokú és középfokú iskolák
- A három település civil szervezetei önként vállalt feladatként, alapszabályukban rögzítettek alapján foglalkoznak a matyó örökséggel vagy annak egy-egy elemével: Matyó Népművészeti Egyesület, Szentistváni Hagyományörző Egyesület, Tardi Hagyományörző Egyesület, Matyó Nagymama Klub Egyesület, Mezőkövesdi

Városvédő és Városszépítő Egyesület, Matyófüldi Amatőr Művészek és Művészetpártoló Egyesülete, Matyófüldi Idegenforgalmi Egyesület stb.

- Hagyományörző rendezvények évenkénti megvalósítása: február: Tardi Hurkafesztivál, április: Matyó Húsvét, június: Szívbücsú, Szent László Bücsú, Mátyás Király Reneszánsz Hétvége, július: Zsóry Fürdő Fesztivál, augusztus: Matyófüldi Folklórfesztivál, Szentistváni Matyó Lakodalmas, szeptember: Országos Mezőgazdasági Gépésztalálkozó, Zsóry Lovasnap, december: Szent Család járás
- Könyvek, tanulmányok megjelentetése önkormányzatok és civil szervezetek gondozásában. Egyedülálló pl. az 50 éve megjelenő Matyófüld című periodika
- Oktatás, képzés területén: alapfokú művészeti iskolában néptánc tagozat, szakképzés szintjén kézi- és gépi hímző, szabadidős foglalkozások: játszóházak, kézműves táborok, hobby tanfolyamok szervezése
- A város vezetése „Pro Urbe“ és más városi kitüntetésekkel ismeri el a népművészet terén kimagasló egyéniségeket, közösségeket valamint a népi kultúra továbbvitelében aktív szerepet vállaló fiatalokat

A matyóság néprajzi kutatása a megőrzés szolgálatában

Mezőkövesd és a matyóság iránt a 19. század végétől már megnyilvánult a tudományos érdeklődés. Jeles etnográfusok látogattak Mezőkövesdre és végeztek néprajzi gyűjtést, s szinte a magyar néprajztudomány minden generációjának munkásságát végigkísérte a matyó népcsoport kutatása (Istvánffy Gyula, Jankó János, Bátky Zsigmond, Kóris Kálmán, Györffy István, Herkely Károly, Fél Edit, Sándor István, Kunt Ernő, Fügedi Márta).

Amíg a néprajztudomány a néprajzi jellegzetességek feltárására, a néprajzi csoport jellemző etnográfiai vonásainak rögzítésére és összehasonlítására törekedett, addig a közérdeklődés a matyóságban a magyar nép, a magyar értékek, az ősiség ideáljának megtestesítőjét kereste és vélte fedezni. Az 1900-as évek első évtizedeiben neves írók (Móricz Zsigmond, Szabó Zoltán), festők (Munkácsy Mihály, Körösfői Kriesch Aladár, Gróf Zichy István, Juhász Árpád), közéleti személyiségek (Izabella főhercegnő, József főherceg, Benczur Gyula festőművész felesége, a Sziámi király és felesége, Margit dán királynő, Habsburg Ottó) látogattak el Mezőkövesdre. A matyóság széleskörű ismertté tételében kiemelkedő szerepet játszottak a 19-20. század jeles színészei és filmrendezői (Blaha Lujza, Rózsahegyi Kálmán, Ligeti Juliska, Medgyaszay Vilma, Garamszeghy Sándor, Korda Sándor) is.

Az elmúlt évszázad kulturális intézményrendszere Mezőkövesden nem csupán célkitűzéseiben fejezte ki a matyók kulturális összetartozását, hanem annak elemeit szervesen magába is építette. Ennek az esetek jelentős részében személyi okai is voltak: a kulturális intézményrendszer meghatározó irányítói és munkatársai többségükben maguk is hordozói voltak ennek a hagyománynak. A Szent László nevét viselő gimnázium évszázada a matyó gyerekek tehetségének kibontakoztatását szolgálta, hatóköre azonban túlmutatott a három matyó településen.

A mezőkövesdi múzeum létrehozását a helyi értelmiség szerepvállalása mellett néprajzosok, múzeumi szakemberek is támogatták, így a korábbi előzmények után az 1950-es évek elején született meg az önálló Matyó Múzeum (Bayer Róbert, Leszih Andor, Dala József, Barabás Jenő, Balassa Iván, Dajaszászné Dietz Vilma, Lajos Árpád, Bodgál Ferenc, Kápolnai Iván, Lukács Gáspár). A Matyó Múzeum megújulását jelentette, hogy az egykori Korona Szálló felújított műemléki jellegű épületébe visszaköltözve 2005. június 25-én nyithatta meg új állandó kiállítását. Ezt Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Önkormányzata és Mezőkövesd Város Önkormányzata együttműködése tette lehetővé, valamint a jelentős pályázati sikerek. A múzeum a korszerű közönségfogadás körülményeinek megteremtése mellett a közönségkapcsolatok újrafogalmazásával, a szakmai munka tartalmi megújításával a látogatóbarát múzeum arculatának kialakítására törekszik, s egyre szélesebb támogatói kör kiépítésével kíván eredményesen dolgozni a matyó örökség tovább éltetésén.

A II. világháború után 1951-ben alakult meg a Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet, s megkezdte a Mezőkövesd, Tard és Szentistván hímzőkultúráját és viseleti hagyományait megőrizve annak motívumkincsét felhasználva a modern lakáskultúrához és öltözködéshez alkalmazható népművészeti terméket gyártását és értékesítését. A kialakuló országos háziipari szövetkezeti hálózaton belül a mezőkövesdi szövetkezet volt az egyik legjelentősebb üzem egészen a kényszerítő gazdasági körülmények hatására 2005-ben bekövetkező megszűnéséig. A matyó népművészeti szövetkezet egyik alapító tagja volt a híres népművész, Gáspár Mártonné Kis Jankó Bori, aki 1954-ben bekövetkezett haláláig vett részt a Matyóház munkájában. Lakóházát ezt követően a szövetkezet emlékmúzeummá alakította át megőrizve annak eredeti berendezését. A létrehozott kiállítóhely az 1980-as években a múzeumi szervezet keretén belül működött, s az 1990-es évektől Mezőkövesd városa üzemelteti, jelenleg a Mezőkövesdi Közkincs-tár Nonprofit Kft. közvetlen felügyeletével.

Az 1970-es évek második felétől erős társadalmi mozgalom támogatta az úgynevezett hadas városrész egykori településformájának és jellegzetes népi építészeti emlékeinek helyben történő megőrzését. Az ekkor kiválasztott objektumok ma turisztikai látványosságként látogathatók. Csaknem három évtizedes múltra tekint vissza a Hajdu Ráfis János által magánygyűjteményként alapított Mezőgazdasági Gépmúzeum, amely a nevében is szereplő műszaki örökség mellett, ugyancsak letéteményese a matyóság tárgyi kulturális örökségének (a tüzelős ől rekonstruált épülete, a hagyományos gazdálkodás eszközei, a népművészet tárgyai). Az 1990-es évektől a Répászky Zoltán nyugalmazott pedagógus által létrehozott iskolatörténeti gyűjtemény a mezőkövesdi helytörténet egy különleges szeletét mutatja be. A városi könyvtár és a művelődési ház tevékenységében ugyancsak kiemelkedő szerep jut a helyi tradíciónak: helyismereti gyűjtemény folyamatos fejlesztése, kiadványok megjelentetése (pl. Matyóföld periodika, honismereti bibliográfiai, számos tanulmánykötet), programok rendszeres szervezése illetve az 1963 óta hagyományosan Mezőkövesden lebonyolításra kerülő Kis Jankó Bori Országos Hímző Pályázat és Kiállítás –, melyet 2010-ben XXVI. alkalommal hirdettek meg – jelzik leginkább ezen intézmények szerepvállalását.

Az érintett településeken, különösen Mezőkövesd mai arculatában is jelen van és számos részletében is visszaköszön a matyó kulturális örökség, a közlekedés, vendéglátás és az egyéb közösségi terek kialakításában – különösen a népművészeti örökségnek jut hangsúlyos szerep (pl. eligazító táblák, reklámok, közterek díszítőelemei, éttermek berendezése, ételkínálat stb).

4.b. A megőrzés tervezett lépései

(max. 7000 karakter)

- A hagyományos kultúra továbbélését és fejlődését elősegítő, már meglévő intézmények, civil szervezetek, rendezvények, módszerek működtetése, folyamatos támogatása a jövőben is elengedhetetlen.
- Szükség van azonban a tudatos tervezésre, hiszen a matyó kultúrának csupán apáról fiúra való hagyományozódása már régóta nem elégséges a helyi közösség által megkívánt minőségben és mértékben. Ezért jöttek létre azok a szervezetek, melyek hivatásból vagy jó értelemben vett műkedvelőként végzik ezt a nemes feladatot. Az itt élőknek meg kell fogalmaznia, az örökség mely területeit, milyen eszközökkel, milyen forrásokból szeretnék hosszú távon megőrizni. Ezért nagyszerű dolog, hogy Mezőkövesd Város Önkormányzata 2010 februárjában elfogadta a „Matyó kultúra továbbörökítésének és fejlesztésének stratégiája” című program elkészítésére vonatkozó javaslatot. A határozat szerint 2010-ben az érintettek bevonásával meg kell születnie a dokumentumnak.
- Város rehabilitációs program keretében épület rekonstrukciók megvalósításába kezd a városi önkormányzat. A Városi Galéria felújítására is sor kerül, melyben Takács István és Dala József 20. század eleji matyó életformát megörökítő festőművészek

gyűjteményes állandó kiállítása, valamint Mezőkövesdről elszármazott képzőművészek és iparművészek által a városnak ajándékozott alkotásai kapnak majd helyet. A Közösségi Ház emeletráépítéssel a hagyományörző csoportok közösségi terét bővíti. A folklór rendezvényeket befogadó Táncpajta új tetőszerkezetet és héjazatot kap. A hagyományos nagy szabadtéri rendezvények helyszínéül szolgáló Kavicsos-tó környéke pedig szabadidő parkká alakul, jelentősen javítva az ottani bemutatók színpadi és technikai feltételeit. A beruházásokra 2010-11-ben kerül sor.

- A Matyó Múzeum tetőtér beépítéssel egy látványraktár, a Mezőgazdasági Gépmúzeum és a Kisjankó Bori emlékház pedig közösségi, múzeumpedagógiai helyszínek építését tervezi, ahol lehetőség nyílik majd gyermekfoglalkozások, kézműves bemutatók, rendhagyó órák megtartására. Az intézmények a Svájci Alaphoz benyújtott pályázatból remélnék támogatást a célok megvalósítására.
- A népi építészet elemeit és az élő népművészetet reprezentáló „falumúzeum” a mezőkövesdi Hadas városrész rekonstrukciója, funkció bővítése már régi vágya az itt élőknek. Eddig megfelelő forrás nem állt rendelkezésre, de a szándék változatlan, ezért a tájház felújítások, újabb kiállító helyek, még hiányzó kézműves műhelyek, házi készítésű helyi élelmiszerek árusítását célzó üzlet kialakítása az elkövetkezendő évek feladata.
- Az új generációk megnyerésének érdekében nem nélkülözhetjük az oktatási intézmények közreműködését. Az iskolákban folyó pedagógiai munka középpontjába kell állítani a helyi kultúra megismerését és gyakorlását. Ideális talán az lenne, ha minden gyermek tanóra keretében kapna kellő információt a témáról, de már az is sokat jelent, ha a pedagógus „becsempészi” a matyó szellemiséget a tananyagba. Az ismeretek elsajátításával nyílik esély arra, hogy a fiatalok továbbviszik és fejlesztik majd őseik hagyományait. A mezőkövesdi alapfokú művészeti iskola (MÁAMIPSZ tagiskolája) néptánc, népzene és kézműves tanszakainak fejlesztését, a hallgatók számának növelését tűzte ki célul ennek érdekében. A Matyó Népművészeti Egyesület, a Matyó Múzeum és a Közkincs-Tár Nonprofit kft. iskolán kívüli lehetőségek bővítését tervezi (néptáncos, hímző, kézműves szakkörök, játszóházak, táncházak, táborok, nyári napközök stb). A koordinációs, népszerűsítő, tervező, motivációs feladatok elvégzésére 1 fő segítő pedagógus kerül alkalmazásra az összevont városi általános iskolában.
- „Matyó revival” című ösztönző, támogató és kedvezményeket biztosító rendszer kidolgozására kerül sor, mely a jövő folkloristáinak, kézműveseinek, néprajzosainak iparművészeinek kinevelését, a jelenlegiek elismerését, megbecsülését célozza. Pénzügyi háttérét az önkormányzatok és a településeken működő vállalkozások biztosítanák az erre elkülönített alapon. Az előnyök megszerzése kizárólag pályázati úton lesz lehetséges, kurátorok bírálatát követően. A rendszer lehetőséget kínál pl. alapfokú, középfokú vagy felsőfokú oktatási intézményben népművészettel összefüggő szakon tanulók utiköltségének, tankönyv költségének, térítési díjának átvállalására, néptáncgyűttesben, hagyományörző csoportban több éve aktív szerepet vállaló diákok iskolai étkezési díjának elengedésére, egyéni vállalkozó helyi népművész esetén – amennyiben a személy a Népművészet Mestere vagy népi iparművész cím birtokosa – helyi iparüzési adó, építményadó kedvezmény igénybevétele stb.
- Mezőkövesd város tulajdonát képező – egy-két évtizeddel ezelőtt alkotó művészek által készített alkotásokból álló - népi iparművészeti gyűjtemény folyamatos bővítését szükséges elkezdeni annak érdekében, hogy a mai és a jövőbeni tehetségek tárgyai is jelen legyenek e rangos gyűjteményben. Az alkotók közvetett támogatásaként az önkormányzat kötelezettséget vállal arra vonatkozóan is, hogy reprezentációs célra ajándéktárgyakat elsősorban helyi zsűrizett tárgyak közül választ.

- A matyó települések neves alkotói a Népművészet Mestere címet 1953. (Kisjankó Bori) és 1996. (Kovács András) közötti években kapták. Az újabb generáció képviselőinek jelölésére különös gondot kell fordítani a jövőben. A civil szervezeteknek és az önkormányzatoknak közös jelölteket célszerű állítani, a sorrend megállapítása mellett.
- A Matyó Néptáncegyüttes rendszeresen, a mezőkövesdi, tardi, szentistváni hagyományörzők alkalomszerűen mutatkoznak be hazai és külföldi vendégszereplések alkalmával. A Borsóka hímezőkör tagjai és kézműves mestereink pedig évente több alkalommal tartanak mesterségbemutatót, esetenként kiállítást felkérés alapján rangos fesztiválok, nemzetközi rendezvényeken. Ezek az alkalmak kiváló lehetőséget nyújtanak a matyó kultúra idegen tájakon való bemutatására, ezért – elsősorban a külföldi turnék esetében – a városi önkormányzat az eddigiekhez hasonlóan anyagilag is támogatni fogja az utazások költségeit. Mivel az említett csoportok civil szervezet keretein belül működnek, ezért pályázat útján a működési kiadásokhoz is minden esetben hozzájárul.
- Dajaszázné Dietz Vilma irányításával az 1960-as évekre elkészült népművészeti dokumentáció évtizedeken át adott iránymutatást a háziipari szövetkezet tervezői részére a szebbnél szebb kézimunkák elkészítéséhez. A ma és a jövő nemzedékei akkor vennék valóban hasznát ennek a felbecsülhetetlen értékű dokumentációnak, ha digitális formátumban is hozzáférhető lenne. Népművészek, kutatók, érdeklődők könnyedén hozzájuthatnának a szükséges információhoz, egy-egy motívum megismeréséhez, vagy akár ihletet meríthetnének komoly pályamunkák elkészítéséhez. A digitalizáció elkészítését a Matyó Népművészeti Egyesület munkatársai vállalták magukra.

4.c. Az érintett közösségek, csoportok vagy egyének elkötelezettsége

(max. 3500 karakter)

A matyó közösség tagjai mindenkor szívesen és büszkén vállalják hovatartozásukat. Identitástudatuknak, érzelmi kötődésüknek számtalan megnyilvánulása köszön vissza a személyes és a társadalmi környezetükben egyaránt.

- Arculatban: A matyó településeken működő szervezetek szívesen alkalmazzák a közismert matyó motívumokat vagy azok stilizált változatát cégük azonosítására. Logók, weboldalak, nyomtatott kiadványok sokasága tükrözi az idetartozás tényét. Pl: Matyó Népművészeti Egyesület, Zsóry Gyógy- és Strandfürdő, Mezőkövesdi Média Kft, Korall Lakáskerámia stb. Mezőkövesd város turisztikai logójában a „szívrózsa” stilizált alakját ismerhetjük fel.
- Elnevezések tekintetében is hasonló a helyzet. Számos szervezet hordozza a matyó nevet. Pl: Matyó Népművészeti Egyesület, Matyó Agrártermelő Zrt., Matyó Múzeum, Matyó-Fém Kft, Matyófüldi Alkotók Egyesülete, Matyófüldi Idegenforgalmi Egyesület, Matyó Rózsa Rövidáru stb.
- Közintézményekben: legszembetűnőbbek Takács István (1901-1985) festőművész alkotásai. Monumentális freskói díszítik a Községi Ház színháztermét, a mezőkövesdi vasútállomás várótermét, de a matyókat ábrázoló olaj képei is sok intézményben megtalálhatók (pl. házasságkötő terem). Nincs a környéken olyan óvoda, iskola ahol az ablakokat ne matyó hímezésű függöny díszítené. A pompásan hímezett dísz abroszok állami ünnepeken, reprezentációs alkalmakkor kerülnek az asztalra. A Polgármesteri Hivatal tanácstermét hatalmas matyó hímezésű dísz zászló ékesíti.

Mezőkövesden két modern épület van, mely külső megjelenésében és szellemiségében egyaránt a matyó értékek dominanciáját hirdeti. A Népi Művészetek Háza, mely a

hagyományörzés közösségi színtere és a Rózsa Panzió, mely a Zsóry fürdő üdülőterületének egyik legrangosabb vendéglátó helye (étlapján a helyi specialitások meghatározók).

- Közterületeken: A turisták eligazodását segítő iránymutató táblák, a városi térképek és plakáttárolók tartószerkezete, az idelátogatókat köszöntő üdvözlő táblák kerete, a Hadas városrészben lévő kerítések, szemégyűjtők a fafaragás matyó hagyományait idézik.
- Templomokban: A Szent László Templom gótikus kápolnájának freskója, a Jézus Szíve Templom oltár mögötti freskóján népviseletben lévő helybéliek láthatók. A környékbeli templomokban használt oltárterítők és miseruhák matyó hímzéssel díszítettek.
- Lakáskultúrában: Szinte minden családban megtalálhatók azok a dísz tárgyak, jellegzetes használati eszközök (hímzett párnák, abroszok, festett ládák, festett porcelán tányérok) melyek az ott élők ereklyéi. Takács István festőművész „Matyó Madonnái” és más képei is igen kedvelt lakásdíszek. A családi házak külső homlokzatainak díszítményeként egyre többen alkalmazzák az egykori matyó házak vértelkein található fafaragásokat. Ugyanez elmondható a régi kapu és kerítés motívumok újjáéledése kapcsán is.
- Ruházatban: Az eredeti viseleteket ünnepnapokon, fesztiválokon, vallásos ünnepeken a hagyományörző amatőr csoportok, szólisták viselik. Egyre több azoknak a száma, akik saját részre készíttetnek viseletdarabokat, s ez viselőjüktől komoly anyagi áldozatvállalást követel. Régóta szokás matyó hímzéssel díszíteni a különféle formaruhákat (Pl. a Szent László Kórus fellépő ruhája). A közelmúlt egyik rangos társadalmi eseményén helyet kapott egy fiatal divattervező kollekciójának bemutatója. A ruhák egytől egyig stilizált hímzés motívumokkal voltak díszítve. Óriási sikert aratott, várhatóan a közeljövőben megnő a helyiek igénye a hasonló ruhadarabok iránt. Hozzájárul ehhez a napjainkban igen népszerű mezőkövesdi énekesnő, Csézy is, aki az Intervíziós Dalfesztiválon matyó virágokkal díszített alkalmi ruhát viselt.
- Rendezvények látogatottsága: a népművészeti témájú, a lokális értékeket felvonultató fesztiválok, kiállítások, bemutatók a helybéliek nagyszámú részvételével zajlanak.
- A Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére történő jelölés előkészítése során számos helyi szervezet és egyén írásos formában is kifejezte kötődését, támogatását az ügy iránt.

5. A közösség részvétele és hozzájárulása (lásd N.4-es kritérium)

5.a. A közösségek, csoportok és egyének részvétele

A jelölést a Matyó Népművészeti Egyesület indította útjára, s javaslatukhoz elsőként csatlakozott a Matyó Múzeum szakembergárdája. Mezőkövesd Város Önkormányzata ugyancsak a kezdeti lépésektől állt a nemes ügy mellé, s minden lehetséges módon és eszközzel támogatta a beadvány elkészítését. A jelölő nyomtatvány kitöltésében, az adatszolgáltatásban és a szükséges melléletek biztosításában a kezdeményezők mellett részt vett a Mezőkövesdi KÖZKINCS-TÁR Nonprofit Kft., ill. ennek szervezeti egységeként a Városi Könyvtár helytörténeti részlege és a Tourinform Iroda, a Mezőkövesdi Média Kft.

5.b. Szabad elhatározásból fakadó, előzetes és megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezés

A Matyó Népművészeti Egyesület és a Matyó Múzeum közös kezdeményezésére „*Legyen a matyó népművészet a nemzet szellemi kulturális örökségének része!*” címmel felhívás jelent meg három alkalommal (2010. január 14., 28., február 4.) a Mezőkövesdi Újságban, s ugyancsak két alkalommal (2010. január 29. és február 12.) a Montázs nevű kistérségi hirdetőújságban. A közzétételben közreműködött még a Mezőkövesdi Városi Televízió, ahol a képújságban 2010 januárjától február 15-ig olvashatta a lakosság a felhívást, és a Matyó Népművészeti Egyesület elnöke alkalmat kapott arra, hogy interjú keretében tájékoztatást nyújtson az indítvány részleteiről. A helyi és kistérségi médiákban közzétett felhívás következtében számos telefonos érdeklődő kért tájékoztatást az ügy kapcsán, sokan azonnal támogatásukról biztosították a kezdeményezést. Civil szervezetek, kis közösségek közgyűlések, elnökségi ülések, összejövetelek alkalmával vitatták meg a kérdést, majd a döntésről tájékoztatták az jelölő szervezetet. Mindhárom matyó településről magánszemélyek (33 fő), civil szervezetek (18), intézmények (8), gazdasági társaságok (8) mintegy 1500–2000 fő nevében írásos nyilatkozatokat is megfogalmaztak. *A felhívás szövegét és a beérkező leveleket mellékeljük a jelölési dokumentációhoz.*

A hirdetés megjelentetésével párhuzamosan a Matyó Népművészeti Egyesület a szellemi kulturális örökséggel kapcsolatos nyilvános tájékoztatóra és együttgondolkodásra invitáló meghívót küldött a települések önkormányzatának, intézményeinek, civil szervezeteinek, valamint a helyi kulturális, művészeti életben meghatározó szerepet betöltő magánszemélyek részére. Az eseményre 2010. február 3-án került sor, s a népművészeti egyesület elnökének és Mezőkövesd polgármesterének felvezető gondolatai mellett dr. Csonka-Takács Eszter, a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága részéről tartott a jelölési folyamatról ismertetőt. A felszólalók egyöntetűen egyetértésükről és támogatásukról biztosították a kezdeményezőket. *A fórum meghívóját, jelenléti ívét és jegyzőkönyvét mellékletként csatoljuk.*

Mezőkövesd Város Önkormányzat Képviselőtestülete 2010. február 24-i ülésén, a Dél-Borsodi Kistérségi Társulás 2010. február 26-án napirendi pontjai között tárgyalta a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Listájára történő felkerülés javaslatát, s egyhangúlag szavazta meg az erről szóló előterjesztést. *A határozatokat mellékletként csatoljuk.*

5.c. A hozzáférést szabályozó szokásos eljárások tiszteletben tartása (lásd egyezmény 13/d/ii)

Beadványunkra nem vonatkozik.

6. Dokumentáció

6.a. Kötelezően csatolandó dokumentumok

- 36 db fénykép adatokkal
- Matyó népművészet továbbélése c. film
- 3 db térkép
- 2 db könyv (Varga Marianna: Mezőkövesdi matyó hímzés, Kútvölgyi-Viszóczy-Viga: Matyóföld rózsái)

6.b. Szerzői jogokról való lemondás

- Matyó Népművészeti Egyesület (jelölési anyag, film, fotók)
- BAZ Megyei Múzeum Igazgatóság (fotók)
- Mezőkövesdi Média Kft (film)

6.c. További felhasznált források listája

- Balassa Iván – Ortutay Gyula: Magyar néprajz. Budapest, 1979.
- Bán József: Matyó hagyományok nyomában. Mezőkövesd, 2008.
- Csirmazné Cservenyák Ilona – Ongainé Juhász Mónika: Mezőkövesd és vidéke. Válogatott honismereti bibliográfia. Mezőkövesd–Miskolc, 2005.
- Dajaszászné Dietz Vilma: Adatok a matyó íróasszonyok életéhez. Ethnographia LXIII. (1952) 139–149.
- Dajaszászné Dietz Vilma: Mezőkövesdi hímzsminták. Magyar Népművészet 18. Budapest, 1953.
- Dala József: Matyó lakodalom. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XI. (1972) 579–598. Miskolc
- Dala József – Erdélyi Tibor: Matyóföld. A híres Mezőkövesd. Budapest, é. n.
- Fejős Zoltán: Népművészeti divat a múlt század végén és a századelőn. Hofer Tamás (szerk.): Népi kultúra és nemzettudat, 143–158. Budapest, 1991.
- Fél Edit – Hofer Tamás: A matyó hímzés alakulása és a magyar népművészet stíluskorszakai. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XIII–XIV. (1975) 433–453. Miskolc
- Flórián Mária: Magyar parasztviseletek. Budapest, 2001.
- Fügedi Márta: Mezőkövesd és vidéke hímzései. I. Szálánvarrott vászonhímzések. II. Szabadrajzú hímzések. Budapest, 1978.
- Fügedi Márta: A gyermek a matyó családban. Miskolc, 1989.
- Fügedi Márta: Mítosz és valóság: a matyó népművészet. Miskolc, 1997.
- Fügedi Márta (szerk.): Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészete. Miskolc, 1997.
- Fügedi Márta: Reprezentáns népcsoportok a 19–20. század fordulójának népművészet-képében. Miskolc 2001.
- Györffy István: Matyó szűrűhímzések. /Magyar Népművészet Kincsháza 1./ Budapest, 1928.
- Györffy István: A matyók. Népünk és Nyelvünk 1929. 137–160. Szeged
- Györffy István: Matyó népviselet. Sajtó alá rendezte és szerkesztette: Fél Edit. Budapest, 1956.
- Herkely Károly: A mezőkövesdi matyó nép élete. /Néprajzi Füzetek 8./ Budapest, 1939.
- Istvánffy Gyula: A borsodi matyó nép élete. Ethnographia VII. (1896) 165–174, 364–373, 447–459. Budapest
- Jankó János: A millenniumi falu. 1989. (Faksimile. Szerk.: Szemkeő Endre. Budapest)
- Kápolnai Iván – Szlovák Sándor (szerk.): Tanulmányok Mezőkövesdről 1973–1998. Mezőkövesd, 1998.
- Kiss József: Gari Margit élete és hangja. Mezőkövesd, 2007.
- Kunt Ernő: ...azok a gyerekek. Képek a századelői Mezőkövesd gyermekeinek életéből. Miskolc, 1979.
- Kunt Ernő: Fényképezés és kultúrakutatás. Bán András (szerk.): Az antropológia keresése. – Válogatott tanulmányok. 67–77. Budapest, 2003.
- Pap János (szerk.): Mezőkövesd a millennium évében. Mezőkövesd, 2000.
- Pető Margit: Rozmaring ága, virágnak virága. Budapest, 1984.
- Pető Margit: Kedves vendég, tiszteltessél, nálunk megvendégtessél. Budapest, 1987.
- Sándor István – Sárközi Zoltán (szerk.): Mezőkövesd monográfiája. Mezőkövesd, 1976.
- Sárközi Zoltán: A summások. Szabó István (szerk.): A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában (1848–1914) I–II., 321–381. Budapest, 1965.
- Varga Marianna: Mezőkövesdi matyó hímzés. Mezőkövesd, 2003.
- Varga Marianna – Kertész Istvánné: Matyó Népművészeti és Háziiipari Szövetkezet 1951–1981. Budapest, 1981.

Viszóczky Ilona (szerk.): Eredmények és feladatok a matyóság néprajzi kutatásában: A Matyó Múzeum fennállásának 50. évfordulója alkalmából rendezett néprajzi konferencia anyaga. Miskolc – Mezőkövesd, 2006.

www.mezokovesd.hu

www.tard.hu

www.szentistvan.hu

www.hermuz.hu

www.matyofolk.hu

www.kovesdimedia.com

www.matyovk.hu

www.mezokovesd.tajhaz.hu

6.d. Egyéb dokumentumok

- Az elem jelölését támogató nyilatkozatok
- Az elem megőrzése érdekében született határozatok
- A tájékoztatás eszközei hirdetés, újságcikk, meghívó
- Nyilvános fórum jegyzőkönyve